

Д.С. Азаров
кандидат юридичних наук, доцент
(Національний університет
«Києво-Могилянська академія»)

**ПАТОЛОГІЧНА ЄДНІСТЬ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ
ВИЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЯ ТЯЖКОСТІ ВЧИНЕНОГО ЗЛОЧИНУ
(НА ТЛІ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ)**

«Приблизно наприкінці лютого на початку березня 2014 року громадянин України при невстановлених слідством обставинах навмисно погодився **надавати представникам спеціальних служб Російської Федерації та інших невстановлених російських організацій допомогу у проведенні підривної діяльності проти України**, яка полягала у сприянні їх зусиллям заподіяти шкоду національній безпеці України шляхом розпалювання сепаратистських настроїв серед населення м. Миколаєва, Миколаївської області та південно-східного регіону України, оснащення, забезпечення осіб зброєю, організації масових заворушень та захоплення адміністративних будівель органів влади та місцевого самоврядування в м. Миколаєві» – це витяг з вироку Центрального районного суду м. Миколаєва від 3 липня 2014 р. (його розміщено в Єдиному державному реєстрі судових рішень за № 39997383). У мотивувальній частині вироку суспільно небезпечні діяння описуються так, як їх визначено у ст. 111 КК. Відтак напрошується висновок про те, що посягання мало би кваліфікуватися як державна зрада, за яку засудженому призначено покарання в межах відповідної санкції (позбавлення волі на строк від 12 до 15 років).

Нічого подібного!

Зазначені діяння визнано посяганням на територіальну цілісність і недоторканність України (ч. 2 ст. 110 КК) та кваліфіковані за сукупністю зі злочинами, передбаченими ч. 1 ст. 263 та ч. 1 ст. 279 КК. Оскільки жоден із цих посягань не є особливо тяжким і ними не заподіяно шкоду певній фізичній чи юридичній особі (тобто, у провадженні немає потерпілого), обвинувачений отримав щасливу можливість скористатися положеннями ст. 469 КПК – укласти з прокурором угоду про визнання винуватості. Прокурор на це погодився, а суд зазначену угоду затвердив – призначив узгоджене сторонами покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років і звільнив засудженого від відбування цього покарання з випробуванням (звільнення також було заздалегідь погоджено між злочинцем та прокурором). Мабуть, коментарі тут зайві.

Станом на 28 вересня 2014 р. у Єдиному державному реєстрі судових рішень можна було знайти лише 17 вироків у справах про злочини проти основ національної безпеки України, ухвалених у поточному році¹. Рішення апеляційних судів за результатами перегляду зазначених вище вироків у реєстрі відсутні. У реєстрі також немає жодного вироку щодо особи, яка вчинила якийсь зі злочинів проти

---

1 Аби марно не витратити сторінки в межах цієї кількості, що відведено для тез, не буду вказувати повні реквізити цих вироків, зазначу лише їх реєстраційні номери у Єдиному державному реєстрі судових рішень: 39560563; 39736487; 39831771; 39856160; 39863781; 39997383; 40066137; 40118672; 40121741; 40150741; 40395706; 40169231; 40202024; 40388522; 40401295; 40403578; 40460048.

миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також злочинів проти громадської безпеки, передбачених статтями 258, 258²–260 КК.

Всі аналізовані вироки є обвинувальними, у них констатується вчинення п'яти злочинів, передбачених різними частинами ст. 109 КК, і тринадцяти злочинів, ознаки яких виписані у ч. 1 або ч. 2 ст. 110 КК. У трьох випадках зазначені посягання було вчинено у сукупності з іншими злочинами (статті 263, 279, 341 КК), один зі злочинів є незакінченим (закінчений замах).

Зазначені судові рішення промовисто свідчать про **існування дивовижно єдиної судової практики** – майже всім аналізованим судовим рішенням притаманні спільні такі ознаки:

1. Лише 1 вирок із 17-ти передбачає застосування «реального» покарання. Згідно з рештою судових рішень засуджених звільнено від відбування покарання з випробуванням.
2. У жодному вирокі не наведено переконливих аргументів на користь можливості виправлення засуджених без відбування покарання як підстави їх звільнення від відбування покарання з випробуванням.
3. 15-ма вироками затверджено угоду між прокурором та злочинцем про визнання винуватості останнього.
4. У всіх угодах зазначено, що вони відповідають вимогам КПК, зокрема, не суперечать інтересам суспільства.
5. Всупереч ч. 2 ст. 475 КПК вироки, якими затверджено угоди, не повною мірою відповідають загальним вимогам, що ставляться до обвинувальних вироків. Норми матеріального права, які регламентують призначення покарання, судами не виконуються або виконуються суто формально.
6. У всіх вироках, окрім одного, не оцінюється індивідуальна тяжкість вчинених злочинів. В окремих випадках лише згадується, що суд таку тяжкість враховує (як саме вона враховується не зазначається), або суд посилається на ст. 12 КК, беручи до уваги типovu тяжкість злочинів.

Не можна оминати увагою географічне розташування судів: Харківська область – 6 вироків; м. Київ, Кіровоградська, Одеська та Миколаївська області – по 2 вироки; Дніпропетровська, Полтавська та Закарпатська області – по 1 вирокі.

Виявлені спільні характеристики аналізованих вироків повною мірою узгоджуються з тенденціями, що панують у вітчизняній судовій практиці загалом.

За розробленою мною методикою група студентів Національного університету «Києво-Могилянська академія» вибірково проаналізувала 500 вироків, ухвалених у 2014 р. судами першої інстанції з усіх областей України та м. Києва. Отримані дані свідчать, що у 107 вироках суди взагалі не зазначили, що ними бодай якомсь враховано ступінь тяжкості вчиненого злочину (примітно: у 101 випадку із них суди затверджували угоду про визнання винуватості або угоду про примирення²).

---

2 У 137 із 500 випадків суди затверджують зазначені угоди (27,4% від загальної кількості вироків). У таких вироках цитуються положення КПК та формально констатується відповідність угод цим положенням. Як правило не встановлюється відповідність угод нормам матеріального права, зокрема тим, що регламентують призначення покарання. При цьому суди не бояться скасування ухвалених ними рішень, адже у випадку затвердження угоди її сторони не оскаржують вирок. Як видається норми КПК, що передбачають порядок кримінального провадження на підставі угод (у тому вигляді як їх сформульовано зараз), відкрили дуже широкі можливості для суттєвих зловживань та приховування неправосудних вироків.

У жодному вирокі суд не дає належних пояснень, яким саме чином він взяв до уваги ступінь тяжкості вчиненого злочину. Найбільш типовими є два варіанти формулювань: 1) суд враховує, що злочин належить до певної категорії тяжкості, передбаченої ст. 12 КК; 2) суд враховує ступінь тяжкості вчиненого злочину (при цьому суди не вдаються в пояснення, яким саме чином враховано тяжкість, які саме ознаки впливають на цю тяжкість тощо).

Що конкретно дає суду подібне «врахування» ступеня тяжкості злочину? Які умовиводи може зробити суд ґрунтуючись на такому «врахуванні»? Особливо гостро відчувається відсутність раціональних відповідей на поставлені запитання тоді, коли санкція кримінально-правової норми «перекриває» одразу два чи навіть три ступеня тяжкості – невеликий, середній та тяжкий або середній, тяжкий та особливо тяжкий³. Лише у 15 % випадків (78 вироків) суд враховує одну, рідко – дві ознаки складу злочину, що на його думку слід взяти до уваги при визначенні ступеня тяжкості вчиненого посягання. Такими знаками є суспільно небезпечні наслідки (39 вироків), мета (27 вироків), вина (17 вироків), мотив (9 вироків).

Насмілюся констатувати, що судова практика призначення покарання є дуже одноманітною в частині суто формального виконання законодавчої вимоги врахувати індивідуальну тяжкість злочинів. Відсутність чіткого опису факторів, які на думку суду визначають індивідуальний ступінь тяжкості певного злочину, означає, що суд необґрунтовано призначає покарання, визначає його міру навмання⁴.

Усе викладене змушує повторити запитання, які свого часу поставив М.І. Козюбра: що робити, коли має місце однакове, але неправильне застосування судами правової норми; як бути коли однакове застосування судами норми суперечить Конституції та вимогам верховенства права?

На мою думку, єдність судової практики не є якоюсь самостійною цінністю, ідеалом, якого слід прагнути. Її слід розглядати крізь призму верховенства права, як його складову. З одного боку забезпечення одноманітної судової практики та прогнозованості рішень судів є засобом утвердження верховенства права, а з іншого – результатом реалізації цього принципу. Якщо більшість суддів при вирішенні конкретних справ виходитиме з принципів верховенства права, має сформуватися єдина судова практика, що відповідатиме цим принципам.

Наведене виглядає дещо утопічним в умовах українського сьогодення. Аби зробити його реальнішим необхідно оновити судову владу, принаймні наповнити вищі

3 Докладніше про вади чинних кримінально-правових санкцій див.: Азаров Д.С. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості в контексті криміналізації суспільно небезпечних діянь / Д.С. Азаров // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозиуму, 21–22 вересня 2012 р. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – С. 9–13.

4 Єдине судове рішення, у якому пристойно описано міркування суду, трапилось, як не дивно, серед тих сімнадцяти вироків, що аналізувалися під час підготовки цих тез. Ось цитата з нього: «При оцінці характеру тяжкості злочину суд враховує, що в цьому випадку об'єктом злочину є національна безпека України. При оцінці ступеню тяжкості вчиненого злочину суд враховує обставини його вчинення, зокрема, те, що змістом протиправних дій обвинуваченого є виконання суто технічних функцій, те, що внаслідок дій обвинуваченого будь-яких наслідків не настало, встановлений вище дійсний зміст розповсюдженої ним інформації, зокрема, те, що вона не містить закликів щодо вчинення екстремістських або будь-яких інших насильницьких дій». Див.: Вирок Центрального районного суду м. Миколаєва від 18.07.14 у справі № 490/8181/14-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39863781>. – Назва з екрана.

судові інстанції правниками, які не виховувалися суддівською системою, а тому не були нею деформовані (це можуть бути, наприклад, наукові та науково-педагогічні працівниками).

Допоки задеклароване очищення влади триває лише на папері, видається за можливе покращити ситуацію шляхом внесення до законодавства змін, спрямованих на обмеження можливостей парламентарів довільно встановлювати кримінально-правові санкції, мінімізацію судової дискреції, посилення вимог до якості судових рішень. У цьому плані можуть бути корисними такі заходи: поглиблення класифікації кримінальних правопорушень за ступенем тяжкості та встановлення у Загальній частині КК типових санкцій для посягань кожної категорії (у такому разі в статтях Особливої частини КК визначатиметься приналежність правопорушень до певних категорій тяжкості, а не вигадуватиметься кожен раз нова санкція); у законі закріпити вимогу про докладний опис мотивів, виходячи з яких суд обирає конкретну міру покарання; визнати неналежне обґрунтування обраної міри покарання підставою для зміни чи скасування вироку.